

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky

Josef Velišek

Prof. dr Vladimír Novák [nekrolog]

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 71 (1946), No. Suppl., D42--D45

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/122825>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1946

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Sborník matematických přírodovědeckých kursů pro
středoškolské profesory (1931).

[32] O některých kapitolách deskř. geometrie pro střední školy.

Cesta k věděni.

[33] Různé způsoby zobrazovací v deskriptivní geometrii, sv. 27.

[34] S profesorem Šimkem: Kamenůřez, sv. 29.

Zeměměřičský věstník.

[35] Grafické řešení prostorového zpětného protínání, 35 (1936).

Práce moravské přírodovědecké společnosti.

[36] Sítové, středové a sítové a dvojsítové promítání, spis č. 6, r. 1942
(svazek XIV).

† Prof. Dr Vladimír Novák.

Josef Velíšek, Brno.

Dne 24. března 1944 podlehl v Brně zákeřné chorobě nestor českých fysiků, řádný profesor obecné a technické fysiky na Vysoké škole technické dr E. Beneše v. v., Phil. dr Vladimír Novák.

Narodil se v Praze dne 21. června 1869, kde po skončení středoškolských studií se věnoval odbornému studiu matematiky a fysiky na české universitě. Profesor Strouhal brzy si povšiml snaživého studenta a přijal ho výminečně do fysikálního praktika, takže již od roku 1892 se stal asistentem jeho ústavu. V roce 1892 vykonal státní zkoušky z matematiky a fysiky, načež působil na středních školách v Praze a Plzni. Na podzim 1892 byl promován na doktora filosofie na základě disertační práce: „Studie o voltmetru na stříbro“. V roce 1896 dosáhl na základě habilitačního spisu: „Galvanická polarisace platinových elektrod v roztoku dusičnanu stříbrného“ venia legendi pro obor experimentální fysiky na filosofické fakultě pražské university. Na podzim téhož roku odjel studovati fysiku do Anglie. Po kratším pobytu v Londýně odebrál se na Cavendish Laboratory v Cambridge. Toto prostředí, kde v té době pracovali badatelé světového formátu, jako C. T. R. Wilson, J. S. Townsend, E. Rutherford, P. Langevin, J. Henry, J. Zeleny a j. a kde osobně poznal Glazebrooka, Walkera, Stokesa a J. J. Thomsona, mělo na mladého fysika velký vliv a dalo pevný směr pro celou jeho další odbornou práci. Zde se také seznámil se základními rysy západní kultury a navázal přátelské poměry s významnými osobnostmi tohoto světového střediska fysiky. V Cavendishově labora-

toři studoval specifickou vodivost a snížení bodu mrazu roztoků vody v kyselině mravenčí a publikoval tu také výsledky této práce. Po návratu do Prahy pokračoval v práci na svých vlastních problémech u prof. Strouhala. V září 1898 podnikl studijní cestu do Spojených států. Po kratším pobytu na Columbia University v New Yorku se odebral do Baltimore, kde u profesora Rowlanda pracoval o vlivu vlhkosti na elektrickou vodivost neelektrolytů. Zde se také hojně stýkal s americkými Čechy a účastnil se jejich kulturního a národního života. Před návratem do vlasti podnikl cestu po americkém západě. Roku 1902 byl navržen za mimořádného profesora obecné a technické fyziky na české technice po profesoru Kolářkovi. Od 18. září 1902 působil pak na této vysoké škole nepřetržitě až do 1. března 1939, kdy odešel na odpočinek a odstěhoval se do Tišnova u Brna. V roce 1906 byl profesor Novák jmenován profesorem řádným. Úřad rektora této vysoké školy vykonával dvakrát a několi-kráté byl děkanem.

V Brně bylo mu nejprve vybudovati fysikální ústav, k němuž přičlenil i meteorologickou stanicí. Postaral se o zřízení docentury, meteorologie a praktické fotografie. Podařilo se mu též zřízení druhé stolice technické fyziky, jejímž prvním profesorem se stal jeho asistent dr. B. Macků. Až do zřízení druhé stolice fyziky bylo mu konati přednášky o technické fysice pro všechny obory. Po zřízení Masarykovy university a Vysoké školy zvěrolékařské byl pověřen přednáškami o fysice pro posluchače medicíny i veterinářství.

Spolu s B. Macků vypracoval novou metodu nepřímou k určeni okamžitých hodnot střídavého proudu. Na sjezdu přírodopytců a lékařů v Praze roku 1908 přednášel o syntonní telegrafii bez drátu. Vývody profesora Felixe o Hallově zjevu přivedly profesora Nováka k polemice, jež byla popudem k pokusnému přezkoušení metody Felixovy a ke kritickému článku opřenému o výsledky této experimentální práce.

Vlastní těžiště odborné vědecké práce profesora Nováka je ve vědeckém řešení četných problémů a propracování některých method fotografie. O fotografii se zajímal již na střední škole. Když v roce 1895 vyšla první pojednání Roentgenova o X-paprscích, opakoval ve Strouhalově ústavu pokusy Roentgenovy a spolu s dr. O. Šulcem studoval fotograficky pohlcování těchto paprsků různými látkami. Svou dovednost fotografickou uplatňoval při prvních lékařských aplikacích X-paprsků u nás. V letech 1899 až 1902 studoval účinek světla na fotografickou desku měřením změn její elektrické vodivosti. Měřicí methodou, kterou tu vypracoval, byl pak měřen s úspěchem účinek světla na chromovanou želatinu. Ve svém ústavě zařídil dobře vybavenou vědeckou fotografickou laboratoř, ve které zkoušel všechny novinky ve fotografii a zdokonaloval různé fotografické procesy. Výsledky svých výzkumů publikoval v odbor-

ných časopisech a přednášel o nich v kruzích odborných i širších. Velkou pozornost věnoval fotografii v přirozených barvách a patřil mezi první propagátory znalosti autochromů bratří Lumierů. Za světové války věnoval se intenzivně fotografii a v roce 1917 zkonstruoval jednoduchý sensitometr. V sensitometrické laboratoři, kterou vybavil značně zdokonalenými a původními přístroji, zejména v letech 1926 až 1935, provedl pak řadu prací sensitometrických. Rád se vracel k některým starším způsobům fotografickým a vyhledával v literatuře zapomenuté nebo později nedocenené poznámky o některých zvláštních procesech. Kontrolou těchto procesů ve světle novějších poznatků dospíval tak nejednou k poznání zákonitostí, kterými se tyto procesy řídí. Věnoval pozornost především procesům založeným na citlivosti chromovaných klišovin, uhlotisku, gumotisku, práškovacím metodám a j. Výsledky svých výzkumů shrnul v roce 1929 v souborné studii o procesech s chromovanými klišovinami. Vypracoval zvláštní způsob „tuhového tisku“, kterým se dají skvěle reprodukovat kresby provedené tužkou, uhlem, rudkou a pod. Prostudoval také Talbotovu kalotypii. Z tohoto úseku vědecké a odborné činnosti profesora Nováka dostalo se také naší odborné literatuře fotografické obohacení. V roce 1908 vydal Novák soubornou práci „Fotografie ve vědě a praxi“, v roce 1914 spisek „O diapositivu“, který vyšel ve druhém vydání v roce 1925. Do díla „Dvacáté století, co dalo lidstvu“, přispěl Novák statí: „Pokroky fotografie ve XX. století“ a statí: „Užití fotografie ve vědě a praxi“. V doplňcích Ottova naučného slovníku a Teisslerova Technického slovníku jsou Novákem zpracovaná hesla týkající se fotografie. V roce 1919 vydal jako doplněk „Návodů pro praktická cvičení fysikální“ významné dílo: „Praktická fotografie“, jež v roce 1926 vyšlo samostatně a v roce 1935 ve III. vydání. Tato obsáhlá příručka, která podává podrobný výklad fotografických procesů a prací potřebných pro fotografa amatéra i fotografa z povolání, byla dobrou pomůckou posluchačů přednášek a účastníků cvičení o praktické fotografii, které profesor Novák zavedl na české technice v roce 1912 a které sám konal až do roku 1929. Přednáškám těmto věnoval mnoho péče a provázel je ukázkami přístrojů a demonstracemi procesů, jakož i praktickými cvičeními v laboratořích ústavu. Souběžný zájem o optiku vedl Nováka k vypracování nové metody měření lámavých úhlů 60° a spolu s docentem Boučkem k nové úpravě projekční lampy. V poslední době potvrdil pokusně na jednoduchém modelu theorii vah.

Jako učitel fysiky na vysoké škole zavedl na brněnské technice fysikální praktikum, vybavil ústav rozsáhlými sbírkami přístrojů pro přednáškové pokusy a vědeckou práci, které doplnil velkou zásobou diapositivů vhodných ku provázení výkladů a pokusů v přednáškách. Dbal, aby posluchači byli opatřeni pomůckami pro

studium fyziky a pro práce ve fyzikálním praktiku. Velké zásluhy si získal v tomto směru sepsáním učebnice: „Fyzika. Základní poznatky fyzikální na podkladě pokusném“, která vyšla ve třech vydáních. Vhodným výběrem látky a formou podání se tato kniha osvědčila jako učebnice pro posluchače vysokých škol i jako dobrý pramen dalšího sebevzdělání učitelů fyziky na školách všech kategorií. Obzvláštní zájem o praktickou fyziku, rozsáhlé zkušenosti získané u profesora Strouhala v Praze a na zahraničních univerzitách, přiměly profesora Nováka vyplnit potřebu našeho studentstva mít po ruce bezpečné a spolehlivé návody pro praktické práce ve fyzikální laboratoři. Spolu se svým asistentem dr B. Macků sepsal „Návody pro praktická cvičení fyzikální“. Z této laboratorní pomůcky pak za další spolupráce Nachtikalovy vzešla kniha: „Základy praktické fyziky“, která vyšla v šesti vydáních a stala se běžnou příručkou ve fyzikálním praktiku na všech vysokých školách u nás. Zvláštního uznání si zaslouhuje popularizační činnost profesora Nováka. Jest známa sepsáním četných populárních knih, nepřehlednou řadou článků v odborných časopisech a novinách, vypracováním velikého počtu hesel pro zmíněný Ottův slovník naučný a pro Teisslerův a Kotyškův Technický slovník naučný. Velmi rozsáhlá činnost přednášková profesora Nováka v odborných spolecích, při slavnostních příležitostech a manifestacích, v lidových extensích, v kursech pro učitele škol obecných, měšťanských a středních svědčí o smyslu pro povznesení nejširších vrstev našeho národa. Profesor Novák byl šestnáct let předsedou brněnské odbočky Jednoty československých matematiků a fyziků, v roce 1924 byl mezi zakladateli Moravské přírodovědecké společnosti a dlouhá léta byl jejím předsedou. Český spolek učitelů vysokoškolských, Studentská klinika, Studentský zdravotní ústav, Masarykův fond, Kounicovy koleje, Y. M. C. A. v Brně a členové ještě mnoha jiných korporací vzpomínají vděčně práce zesnulého. Bohatou a mnohotvárnou činnost zesnulého není přirozeně možno vystihnouti v podrobnostech v tomto vzpomínkovém článku. Profesor Novák, dříve než ukončil svoje působení za katedrou na české vysoké škole technické v Brně, vydal knihu: „Paměti a vzpomínky“, ve které vylíčil podrobně svůj rodinný i veřejný život. Zaznamenal tu dějiny české fyziky, zachytil některé soudobé kulturní i sociální poměry u nás a zaujal, někdy bohužel zcela osobní a strohé, stanovisko k událostem a osobám své doby. Touto knihou uzavřel profesor Novák svůj veřejný život a uchýlil se do ústraní. Těžce tu nesl pohromu, která se řítila na naši vlast a celou Evropu, snášel ji však statečně v pevné víře, že bude zase lépe. Zákeřná choroba však nedopřála, aby se profesor Novák dočkal splnění své víry.